

Osnove ravnanja z raziskovalnimi podatki v skladu z načeli FAIR

doc. dr. Ana Slavec (Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije Univerze na Primorskem in InnoRenew CoE)

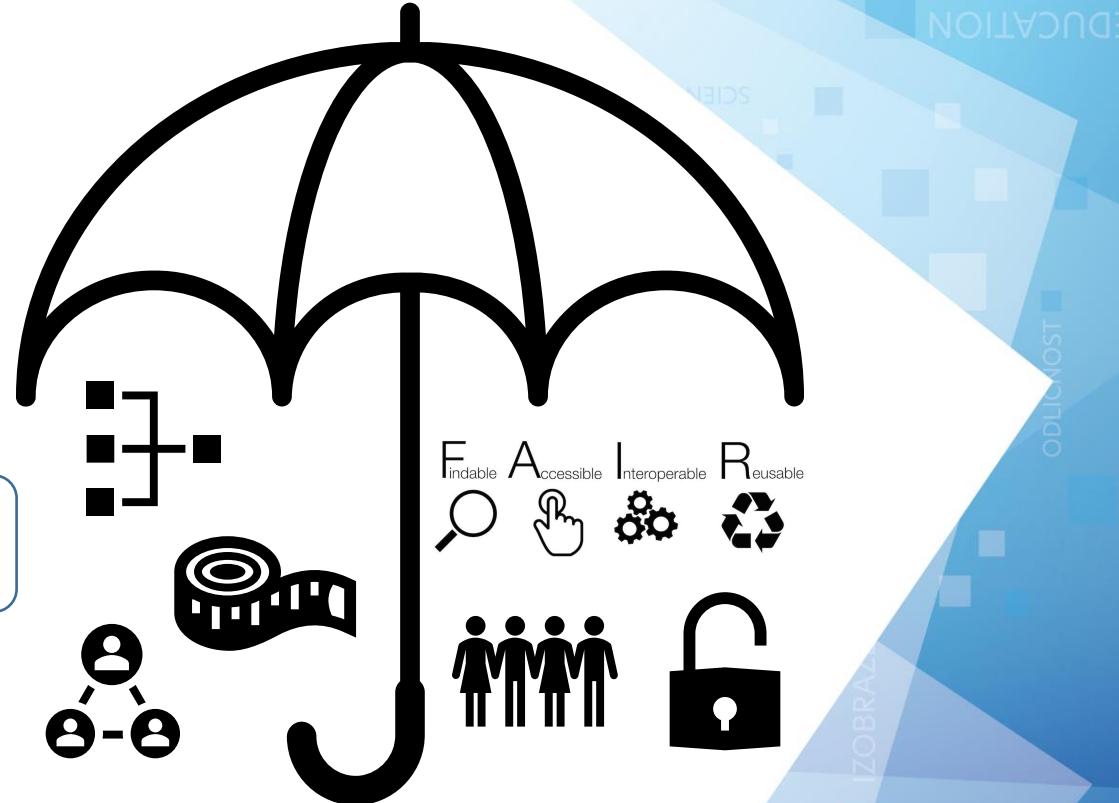
Naravoslovnotehniško fakulteta Univerze v Ljubljani, 3. 6. 2024

Ozadje

6 ukrepov akcijskega načrta za odprto znanost

1. Mednarodno skladen nacionalni ekosistem odprte znanosti
2. Vrednotenje znanstvenoraziskovalne dejavnosti v skladu z načeli OZ
3. Skladnost rezultatov znanstvenih raziskav z načeli FAIR in odprtost
4. Nacionalna skupnost za odprto znanost
5. Občanska znanost
6. Odprto dostopno nacionalno znanstveno založništvo

Kakšne vrste digitalnih vsebin ustvarjate v svojem raziskovanju?

ⓘ Start presenting to display the poll results on this slide.

Katere formate uporabljate za shranjevanje svojih podatkov?

ⓘ Start presenting to display the poll results on this slide.

Kje shranjujete svoje raziskovalne podatke?

ⓘ Start presenting to display the poll results on this slide.

Kaj so raziskovalni podatki?

Definicija OECD: „*Research data are defined as factual records (numerical scores, textual records, images and sounds) used as primary sources for scientific research, and that are commonly accepted in the scientific community as necessary to validate research findings. A research data set constitutes a systematic, partial representation of the subject being investigated. This term does not cover the following: laboratory notebooks, preliminary analyses, and drafts of scientific papers, plans for future research, peer reviews, or personal communications with colleagues or physical objects (e.g. laboratory samples, strains of bacteria and test animals such as mice).*“ ([OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding](#))

Slovenski prevod (na dirrosdata.ctk.uni-lj.si): „**Raziskovalni podatki so definirani kot stvarni zapisi (numerični rezultati, besedilni zapisi, slikovno in zvočno gradivo), ki se uporabljajo kot primarni viri za namene znanstvenih raziskav in so v znanstveni skupnosti splošno sprejeti kot nujni za potrditev raziskovalnih izsledkov.** Nabor raziskovalnih podatkov predstavlja sistematično, delno predstavitev raziskovalne tematike. Ta pojem ne vključuje: laboratorijskih dnevnikov, preliminarnih analiz, osnutkov znanstvenih člankov, načrtov bodočih raziskav, strokovnih recenzij, komunikacije s kolegi in predmetov (npr. laboratorijskih vzorcev, bakterijskih sevov in testnih živali, kot so miši).“

Viri raziskovalnih podatkov

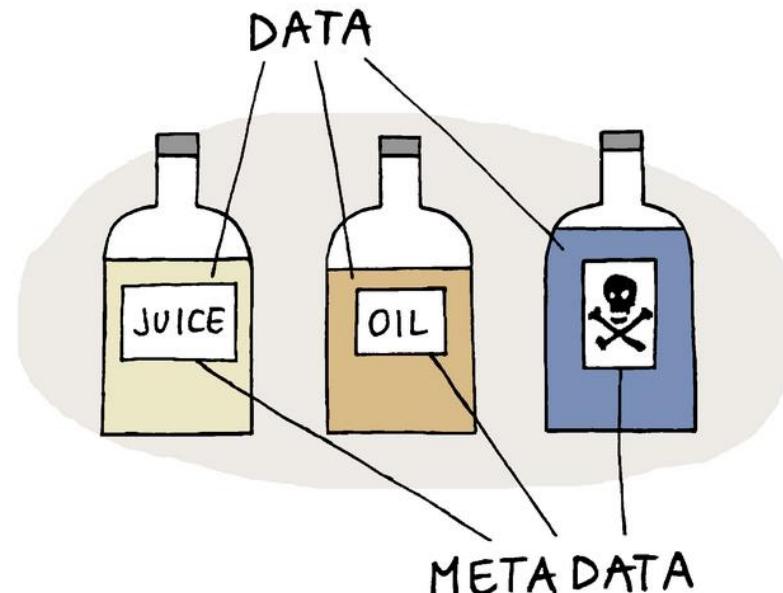
- **Opazovani podatki** so zajeti na podlagi opazovanja, npr. senzorski podatki, anketni podatki, nevrološke slike.
- **Eksperimentalni podatki** nastanejo z aktivnim posegom raziskovalca in običajno vključujejo rabo določene opreme. Npr. zaporedja genov, kromatogrami, podatki o magnetnih poljih.
- **Simulacijski podatki** so ustvarjeni iz testnih modelov. Npr. klimatski modeli, ekonomski modeli.
- **Izpeljani ali sestavljeni podatki** so bi bili preoblikovani iz že obstoječih podatkovnih točk. Npr. sestavljene baze podatkov, podatkovno rudarjenje, 3D modeli.
- **Referenčni ali kanonični podatki** so obsežne zbirke objavljenih zbirk podatkov. Npr. kemijske strukture, portali prostorskih podatkov.

Metapodatki

Metadata so „podatki o podatkih“ in običajno vključujejo naslednje (npr. [DataCite Metadata Schema](#)):

- Trajne identifikatorje (PID)
- Avtorje
- Podatke o objavi
- Naslov
- Opis podatkov
- Licence
- Financiranje
- ...

 Dataedo /cartoon

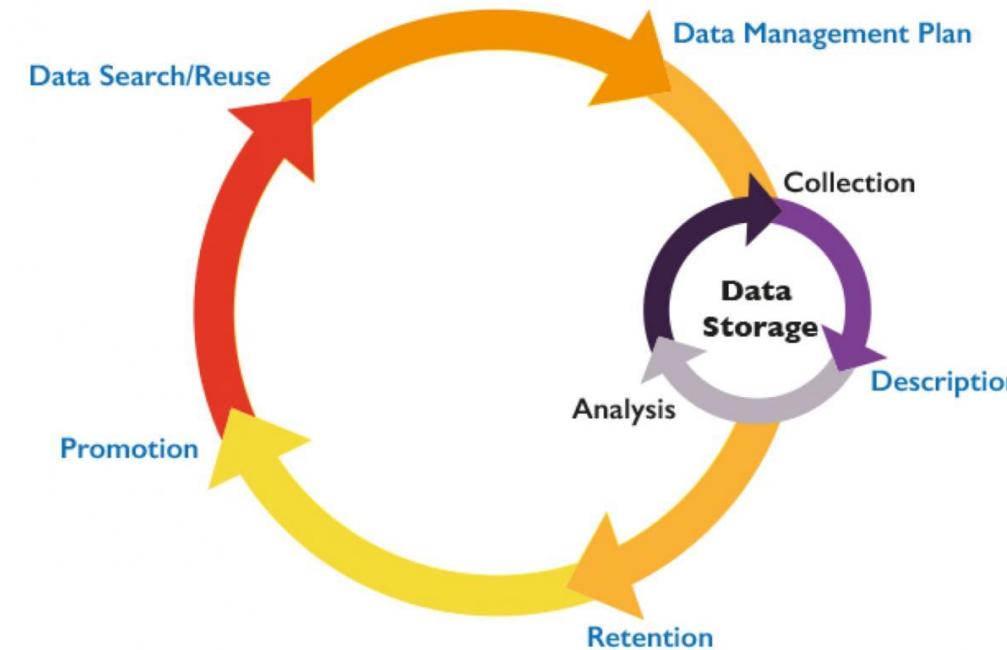
Piotr Kononow

Vir: Piotr Kononow ([Dataedo.com](#))

Življenjski krog ravnjanja z raziskovalnimi podatki

The Research Data Management Lifecycle

Vir: University of California, Santa Cruz, [Data Mangement LibGuide](#)

- Iskanje in ponovna raba podatkov
- Načrt ravnjanja z raziskovalnimi podatki
- Opis podatkov
- Arhiviranje podatkov
- Objava podatkov

Načrti ravnanja z raziskovalnimi podatki (NRRP)

- Načrt ravnanja z raziskovalnimi podatki (angl. Data Management Plan, DMP) je formalni dokument, ki opisuje ravnaje s podatki med projektom in po zaključku projekta. Običajno vključuje naslednje elemente:
 - Opis podatkov, ki jih je treba zbrati oziroma ustvariti
 - Standardi/metodologije za zbiranje podatkov in ravnanje z njimi
 - Etika in pravice intelektualne lastnine
 - Načrti za deljenje podatkov z drugimi
 - Strategija dolgoročne hrambe
- Primeri načrtov ravnanja z raziskovalnimi podatki:
 - Sergan, V. 2014. [Orientational order induced by a polymer network in the isotropic phase of liquid crystal.](#)
 - Hong, X. 2016. [Effects of mine waste materials in the north-central Mojave dessert.](#)
 - Dahle, S. et. al. 2019. [Data Management Plan for the MSCA project PlasmaSolution.](#)

Zakaj je ravnanje z raziskovalnimi podatki pomembno?

Učinkovitost

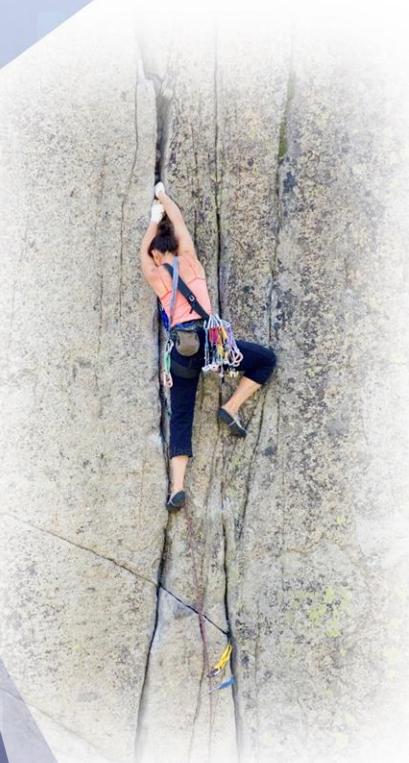
- (Dolgoročen) prihranek časa in sredstev.

Integriteta

- Ravnanje z raziskovalnimi podatki je del odgovornega izvajanja raziskav.

Kakovost

- Dobro ravnanje s podatki je pogoj, da lahko drugi preverijo in ponovijo ugotovitve naših raziskav.

Izzivi pri vpeljevanju ravnanja z raziskovalnimi podatki v skladu z načeli FAIR

Družbene omejitve

- Strah pred zlorabo in napačnim razumevanjem podatkov
 - Strah pred izgubo konkurenčne prednosti
 - Omejitve zaradi sodelovanja z industrijo
 - Pomanjkanje osveščenosti in znanja

Tehnične omejitve

- Na mnogih področjih manjkajo standardi in ontologije
 - Pomanjkanje področno-specifičnih repozitorijev

Smernice okvirnega programa Obzorje

**„Toliko odprto, kot je mogoče,
toliko zaprto, kot je potrebno“**

*(angl. as open as possible,
as closed as necessary)*

Odprti podatki

- **Odprti podatki** se lahko prosto uporabljajo, spreminjajo in delijo s komerkoli za katerikoli namen.
- **Pravno odprti**, tj. na voljo pod licenco za odprte podatke, ki lahko zahteva zagotavljanje pripisa avtorstva (BY) in/ali delitev pod enakimi pogoji (SA).
- **Tehnično odprti**, tj. na voljo za strošek njihove reprodukcije in so strojno berljivi (glej priročnik [Open Data Handbook](#))

Načela FAIR

- Wilkinson idr. 2016: [The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship.](#)

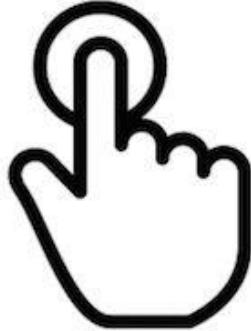
F

indable

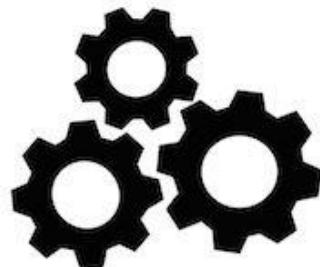
A

ccessible

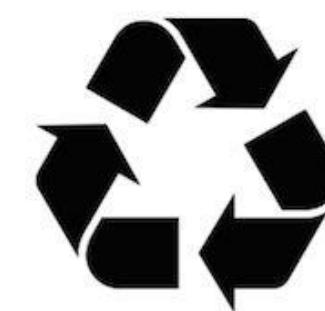
I

nteroperable

R

eusable

Findability (Najdljivost)

- F1. (Meta)podatkom se dodeli globalno edinstven trajni identifikator.
- F2. Podatki so opisani z bogatimi metapodatki.
- F3. (Meta)podatki jasno in izrecno vključujejo identifikatorje podatkov, ki jih opisujejo.
- F4. (Meta)podatki so registrirani ali indeksirani v iskalnem viru.

Accessibility (Dostopnost)

A1. Na podlagi njihovega identifikatorja je do (meta)podatkov možno dostopati z uporabo standardiziranega komunikacijskega protokola.

A1.1. Protokol je odprt, brezplačen in splošno izvedljiv.

A1.2. Protokol po potrebi omogoča postopek preverjanja prisotnosti in avtorizacije.

A2. (Meta)podatki so dostopni tudi, ko podatki niso (več) na voljo.

Interoperability (Interoperabilnost)

- I1. (Meta)podatki za reprezentacijo znanja uporabljajo formalen, dostopen in široko uporabljan jezik.
- I2. (Meta)podatki uporabljajo slovarje, ki sledijo načelom FAIR.
- I3. (Meta)podatki vključujejo kvalificirane reference na druge (meta)podatke.

Reusability (Ponovna uporabnost)

R1. (Meta)podatki so bogato opisani z množico natančnih in ustreznih lastnosti.

R2. (Meta)podatki se izdajo z jasno in dostopno licenco za uporabo podatkov.

R3. (Meta)podatki so povezani s podrobnim poreklom.

R4. (Meta)podatki ustrezano skupnostnim standardom relevantnega področja.

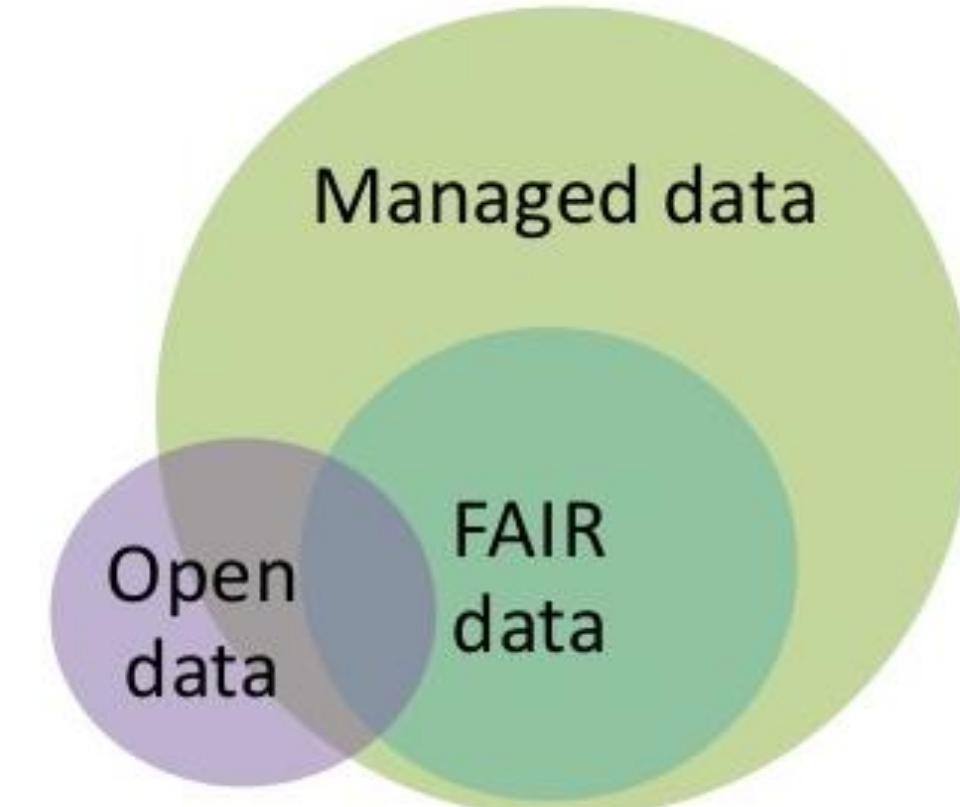
FAIR ni binaren koncept, ampak spektrum

Foto: [Marina Noordegraaf \(Flickr\)](#)

Načela FAIR ≠ Odprti podatki

Jones, S. 2018. Open data, FAIR data and RDM: the ugly duckling. Available at: [Zenodo](#).

Kje lahko delimo raziskovalne podatke?

- Splošni repozitoriji

- Institucionalni repozitoriji

- Področno-specifični repozitoriji

Primeri področno-specifičnih repozitorijev

The screenshot shows the GSA Data Repository homepage. At the top, there's a dark header with the GSA logo and a purple navigation bar with links for About, Membership, Publications, Events, Education & Careers, Science Policy, and News. Below this is a main content area with a heading "Data Repository" and a sub-heading "GSA Publications Supplemental Materials". A message states: "The GSA Data Repository has moved to [Figshare](#). You can access these files by entering the Data Repository number in the box below." Below this is a form with a placeholder "Enter DR number:" and a "Get Link" button. Further down, there's a "DOI link:" section with a placeholder "ex.: 2013001". At the bottom, there's a "History of the GSA Data Repository" section with text about its history from 1974 to 2020, and a "Terms of Use" link.

The screenshot shows the Materials Data Facility (MDF) homepage. At the top, there's a header with the MDF logo and links for Home, Publish, and Discover. Below this is a main content area with a heading "The Materials Data Facility (MDF)" and a sub-heading "A simple way to publish, discover, and access materials datasets". There are sections for "Actions" (Publish, Discover, Contribute), "Quick Links" (MDF Forge, MDF Connect Client, MDF Examples, MDF Slides), and a "Publish Data" section with three numbered steps: 1. Sign up and Join (with Create a Free Account and Join this Group buttons), 2. Collect (with Set up an endpoint button), and 3. Publish (with Publish Your Data and Python Tools buttons).

Register repozitorijev:

re3data.org
REGISTRY OF RESEARCH DATA REPOSITORIES

Priporočljivi formati

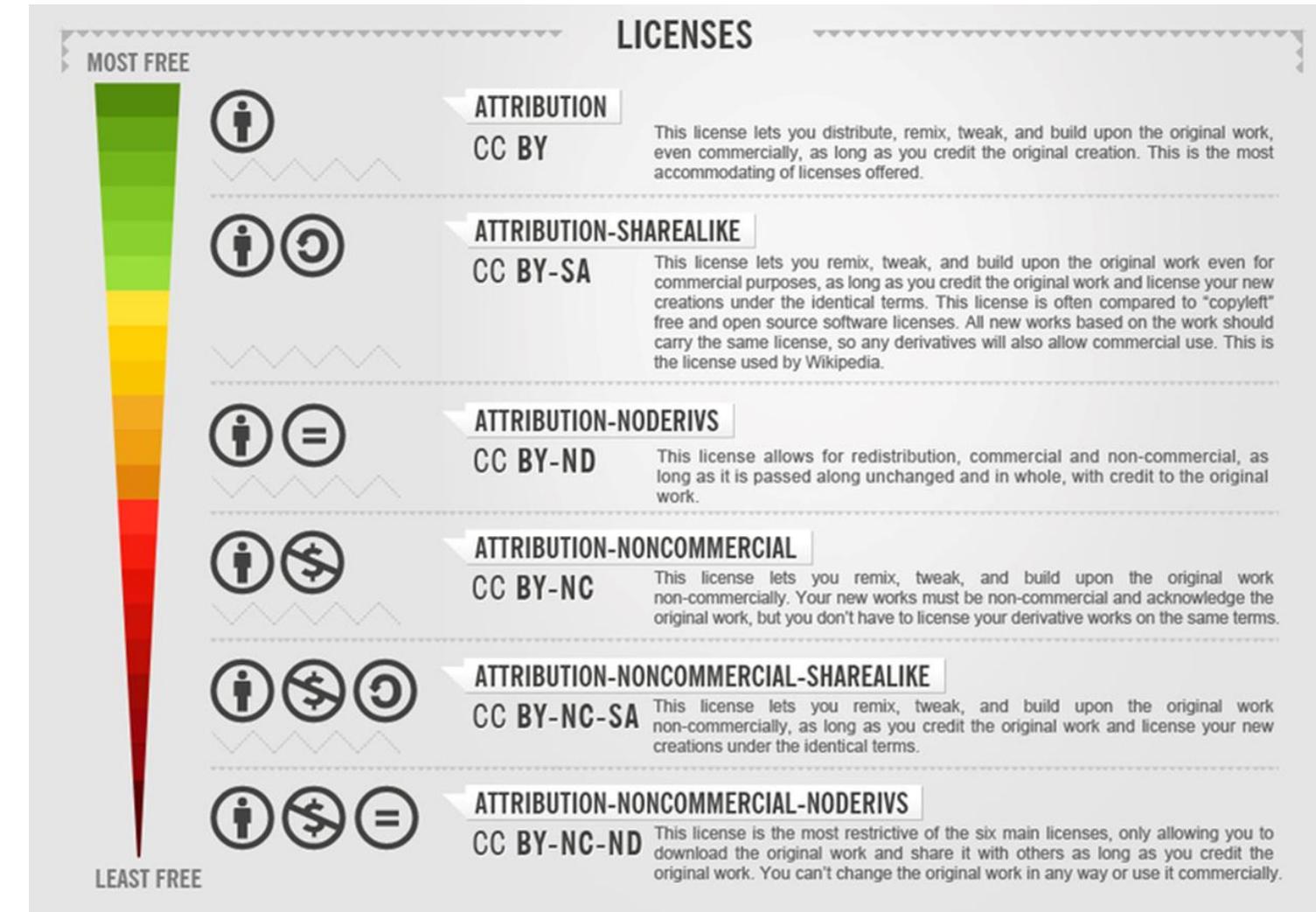
Vrsta podatkov	Priporočljivi formati	Sprejemljivi formati
Tabelarni podatki	.csv, .tab, .por, .xml	.txt, .xls, .dbf, .ods, .sav, .dta, .mdb
Geoprostorski podatki	.shp, .shx, .dbf, .prj, .sbx, .sbn, .tif, .tfw, .dwg, .gml	.mdb, .mif, .kml, .ai, .dxf, .svg
Besedilni podatki	.rtf, .txt, .xml	.html, .doc
Slikovni podatki	.tif	.jpg, .gif, .tif, .tiff, .raw, .psd, .bmp, .png, .pdf
Zvočni podatki	.flac	.mp3, .aif, .wav
Video podatki	.mp4, .ogv, .ogg, .mj2	.avchd
Dokumentacija in skripte	.rtf, .pdf, .xhtml, .htm, .odt	.txt, .doc, .xls, .xml

Vir: [UK Data Service](#)

Vir: [Foter.com](https://foter.com/)

Odprto licenciranje

Odgovornost za ravnanje z raziskovalnimi podatki

- Pogosto je potrebno strokovno znanje
- **Podatkovni skrbniki (angl. data steward)** raziskovalcem svetujejo, jih podpirajo in jih usposabljajo za ravnanje z raziskovalnimi podatki.
- Primeri dobrih praks
 - [Data Stewards and Champions at TU Delft](#)
 - [Data Champions at University of Cambridge](#)
 - [Data Agents and Advisor at Aalto University](#)
 - [Data Stewards at the University of Vienna](#)

Organizacije in projekti s področja ravnanja z raziskovalnimi podatki

- [Research Data Alliance](#)
- [CODATA](#)
- [Digital Curation Centre](#)
- [UK Data Service](#)
- [FAIRsFAIR](#)
- [GO FAIR project](#)
- [FOSTER project](#)
- [Open Science MOOC](#)
- [European Open Science Cloud](#)
- ...

Engineering & Technology

Share

Composed by: Marek Cebecauer [↗](#) (RDA/EOSC Future Ambassador for Materials Sciences and Engineering [↗](#))

Contributors: List TBA

Comments requested: Please note that this is a new Discipline page, and it is open for comments from the RDA Community.

To add your input please use the comments section below.

Downloadable disciplinary info sheet

[Download](#)

Data sharing in Materials Sciences and Engineering

The Materials Sciences and Engineering (MSE) domain covers a highly heterogenous community of scientists. These include experimentalists and computational scientists. It comprises also commercial subjects and manufacturing. Open sharing of data is still in its early phase (childhood) in this domain, but several resources and tools have been created to facilitate this transition. A good example are community repositories such as [NOMAD](#) [↗](#), [DICE](#) [↗](#), and [Materials Commons](#) [↗](#) (to name just a few). These sites enable unrestrained data sharing, independent of whether data are open or with a reasonable access restriction.

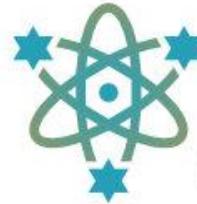
Material scientists are also very active in the development of electronic laboratory notebooks (ELN) and laboratory information management systems (LIMS) for automatic data and metadata acquisition. [NOMAD Oasis](#) [↗](#), [KaDi4Mat](#) [↗](#) and [NexusLIMS](#) [↗](#) were developed by the MSE research groups. However, their application is not always domain-specific (e.g., KaDi4Mat). Several ontologies are being developed to improve the interoperability of shared data. Among these, [BFO](#) [↗](#), [EMMO](#) [↗](#), and [Metadata4Ing](#) [↗](#) are upper- or medium-level ontologies covering a broader spectrum of disciplines and administrative/interoperability metadata. Others are more specialized, lower-level ontologies for more detailed, disciplined description of data (e.g., [Materials Design Ontology - MDO](#) [↗](#) or [OM2](#) [↗](#) for units of measure). Moreover, selected repositories and data resources prefer the use of project vocabularies ([DICE](#)) or knowledge graphs ([openAIRE/Graph](#) [↗](#)) to facilitate engagement of researchers in data sharing and re-use. All these activities help to implement FAIR principles and Open Science at the increasing number of MSE-oriented universities or other research performing organization. It also leads to digitalization of several inherently non-digital objects, enabling machine-readability. Thus, the outputs can be further studied by the global scientific community or with the help of AI/ML approaches.

ODLIČNOST

28 EXCELLENCE

O ravnanju z raziskovalnimi podatki v Sloveniji

ZNANOST

ODLIČNOST

EDUCATION

IZOBRAŽEVANJE

SCIENCE

EXCELLENCE

IZOBRAŽEVANJE

SCIENCE

ODLIČNOST

ZNANOST

EDUCATION

IZOBRAŽEVANJE

EDUCATION

ODLIČNOST

Hvala za vašo pozornost.

ana.slavec@famnit.upr.si

Univerza na Primorskem
Università del Litorale
University of Primorska

